

УДК 681.3:314.1:004.6

БРАЙЧЕВСЬКИЙ С.М., Інформаційний центр “Електронні вісті”

ПОВЕДІНКОВІ ПАТЕРНИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТОКИ

***Анотація.** Розглянуто роль поведінкових патернів в механізмах впливу інформаційних об'єктів на членів колективів, діяльність яких пов'язана з обробкою стаціонарних інформаційних потоків, що мають відтворювані регулярності. Обговорюється ефект специфічних конфліктів у відносинах індивідів з великими та малими соціальними групами. Показано, що в умовах інформаційного суспільства такі конфлікти породжують проблему правового регулювання їх функціонування.*

***Ключові слова:** інформація, інформаційні потоки, інформаційні об'єкти, скрипти, колективні механізми, поведінкові патерни, правове регулювання.*

***Аннотация.** Рассмотрена роль поведенческих паттернов в механизмах влияния информационно-коммуникационных объектов на членов коллективов, деятельность которых связана с обработкой стационарных информационных потоков, которые имеют воспроизводимые регулярности. Обсуждается эффект специфических конфликтов в отношениях индивидов с большими и малыми социальными группами. Показано, что в условиях информационного общества такие конфликты порождают проблему правового регулирования их функционирования.*

***Ключевые слова:** информация, информационные потоки, информационные объекты, скрипты, коллективные механизмы, поведенческие паттерны, правовое регулирование.*

***Summary.** The role of behavioural patterns in mechanisms of influence of information objects on members of the collectives which activity is relating to processing of stationary information streams which have reproduced regularities is considered. Article discusses effect of the specific conflicts in the relations of individuals with big and small social groups. It is shown that in the conditions of information society such conflicts generate a problem of legal regulation of their functioning.*

***Keywords:** the information, information streams, information objects, scripts collective mechanisms, behavioral patterns, legal regulation.*

Постановка проблеми. В структурі суспільства часто утворюються групи населення, поведінка яких виходить за рамки загальноприйнятих норм без видимої раціональної мотивації. Члени таких груп, як правило, розуміють, що діють всупереч усталеним “правилам гри”, але це усвідомлення не має на них практичного впливу. На пряме запитання вони дають розпливчату відповідь типу “У нас так прийнято” чи “Всі так роблять”. Такі поведінкові девіації спостерігаються лише у групі в цілому, тоді як кожен з її членів за межами групи (якщо це можливо) поводить себе цілком нормально. Подібні групи утворюють широкий спектр від англійських клубів, що культивують різноманітні дивацтва, до тоталітарних сект і екстремістських угруповань. Вони існували завжди, але в сучасному суспільстві це явище в починає набувати іншого характеру. Яскравим прикладом можуть служити т. з. смартмоби [1]. Якщо раніше мали місце окремі епізоди, що не давали помітного внеску в суспільну динаміку, то тепер подібні явища починають набувати справді масового характеру. І це може становити реальну загрозу стабільності суспільства.

Зазначене явище не обов'язково має бути результатом свідомої цілеспрямованої діяльності лідера (індивідуального чи колективного). Найбільш вражаючі випадки мають місце саме тоді, коли лідера або взагалі немає, або він не собі ставить за мету інспірувати такі поведінкові девіації. Так, часто футбольні вболівальники, ідучи на матч, не мають наміру перевертати та підпалювати автомобілі, бити вітрини тощо, але роблять це, причому без явного вербального впливу.

Отже, маємо визнати, що суспільна самоорганізація – це не математична абстракція, а реальність, з якою ми повинні рахуватися. В даному випадку головна проблема полягає в тому, що подібні спільноти не піддаються суспільному регулюванню звичайними правовими засобами. Дійсно, традиційне (принаймні, для Європи) право передбачає лише лінійні відносини “індивід – суспільство”, тоді як в нашому випадку маємо або відносини “індивід – суспільство в цілому” плюс “індивід – локальна соціальна група”, або нелінійні відносини “індивід – структуроване суспільство”.

Тому сучасні правові системи повинні, в той чи інший спосіб, виробити адекватні підходи до регулювання подібних ситуацій. А це, в свою чергу, надає актуальності дослідженню механізмів різноманітних проявів суспільної організації.

Метою статті є дослідження проблеми суспільної самоорганізації та правових особливостей, пов’язаних з нею.

Виклад основного матеріалу. Один із найбільш перспективних, на наш погляд, напрямків пов’язаний з вивченням інформаційних об’єктів [2 – 9]. Деякі його загальні аспекти розглядалися в попередній статі автора [10]. А саме, йшлося про зв’язок інформаційних об’єктів з інформаційними потоками [11 – 17]. Як зазначалося в ній, на цей час використання поняття “інформаційний об’єкт” і його властивостей ще не досягло рівня наукової теорії. Проте окремі ідеї та методи аналізу цілком можуть застосовуватися при вивченні ефектів колективної поведінки в сучасному суспільстві.

В цієї роботі ми зупинимось на окремому випадку таких ефектів, в основі яких лежить певне явище, яке ми назвемо “патерном поведінки”. В психології “патерном” називають набір стереотипних поведінкових реакцій або послідовностей дій. Використовуючи це поняття, можемо сказати, що поведінкові девіації, про які у нас іде мова, викликані актуалізацією в колективній психології певної групи людей нових специфічних патернів, що якісно відрізняються від загальноприйнятих в даному суспільстві. Так, смартфон в цих термінах може бути описаний як цілеспрямована актуалізація в свідомості довільної частини населення деякого (заздалегідь сформованого) патерна. Центральне питання полягає в тому, щоб з’ясувати природу виникнення патернів в колективній поведінці людей. Звичайно, в повному обсязі вирішити цю проблему надзвичайно складно, і ми не претендуємо на остаточне рішення. Нас цікавитиме інформаційний аспект проблеми, який можна (принаймні частково) зрозуміти, використовуючи уявлення про інформаційні об’єкти. Головна ідея полягає в тому, що інформація сама по собі за певних умов може безпосередньо впливати на поведінку людських колективів. Інформаційні об’єкти при цьому є саме тим, через що реалізується цей вплив.

Поняття інформаційного об’єкту тісно пов’язане з поняттям інформаційного простору. В рамках цитованої ідеології вважається, що інформаційний простір є розшарованим на безструктурне середовище та структуровані (взагалі кажучи, динамічні) об’єкти.

За прийнятим визначенням [2] інформаційний об’єкт (далі – ІО) – це багатоаспектна інформація, що має складну структуру, не залежить від конкретних носіїв, розвивається під дією власних імперативів, має поведінку і здатна до вияву емоцій. Такі об’єкти можуть утворюватися внаслідок цілеспрямованої дії окремих осіб чи людських колективів, але існують й інші механізми, в тому числі нелінійні взаємодії інформаційних потоків [7]. Важливим моментом є те, що ІО є автокаталітичною структурою в розумінні І. Пригожина, тобто може розглядатися як інформація, що генерує інформацію [9].

Термін “інформаційний об’єкт” за поширеною думкою слід вважати незадовільним уже хоча б тому, що те, що він означає, насправді має в собі цілком виразний елемент суб’єктності [6], і саме це і робить його цікавим. Однак іншого терміну досі запропоновано не було, і ми будемо користуватися ним, усвідомлюючи всю його відносність.

Саме розуміння того, що інформація за певних умов може породжувати нову інформацію, на наш погляд, і є найбільш цінним досягненням в даному напрямку.

Не менш важливим є уявлення про те, що інформація може безпосередньо впливати на поведінку як окремих людей, так і колективів. Механізми такого впливу практично не вивчені, але сам по собі цей феномен описаний достатньо детально.

Інформаційні об'єкти розділяють на дві основні групи, залежно від того, на що вони впливають [2]. Ію першої групи впливають на сприйняття людини, а другої групи – на її поведінку. В рамках даної роботи нас цікавить саме друга група. Такі Ію прийнято називати “скриптами”. Також іноді кажуть, що вони можуть трактуватись як метаоб'єкти, в тому розумінні, що їх носіями є не безпосередньо люди, а інші інформаційні об'єкти.

Розглядається два основні різновиди скриптів: “левіафани” (Левіафан в біблійних текстах – чудовисько, величезний морський змії) та “ананке” (в античній міфології Ананке – богиня необхідності, неминучості, року, а в філософії Демокрита – антитеза випадковості, вічний універсальний принцип, що керує усіма процесами нашого світу і визначає перебіг подій). “Левіафани” орієнтовані на відтворення стабільності, тоді як “ананке” відповідальні за розвиток. Тому явища, які ми обговорюємо в роботі, пов'язані з виникненням скриптів типу “ананке”.

Основною формою реалізації ананке є комплекс сюжетів, які безпосередньо формують поведінку конкретного носія. Різні сюжети можуть конкурувати між собою, породжуючи специфічні конфлікти на рівні взаємодії індивіда та соціальної групи (соціальних груп). Але для нас важливіше інше: вплив сюжетів суттєво посилюється в тому випадку, коли вони актуалізуються в циклічно повторюваній людській діяльності.

Саме такі ситуації становлять предмет нашого дослідження. І в цьому плані виключно важливу роль відіграє явище, яке ми визначимо як поведінковий патерн.

Слово “патерн” останнім часом є дуже популярним в різних галузях наукової думки, причому в різних контекстах воно набуває різного значення. Ми не маємо наміру обговорювати всі семантичні та семіотичні особливості його вживання і тому зауважимо лише наступне. Як науковий термін слово “патерн” має значно глибше значення, ніж початкове (зразок, шаблон, елемент візерунку). Він передбачає існування певної цілісності, утвореної його (скінченим або нескінченим) репродукуванням. Можемо сказати, що головною тут є саме репродуктивна функція, асоційована з певною системою чи певним процесом. З теоретико-інформаційної точки зору це означає, що кожний елемент границі патерна (як би ми її не визначали), є одночасно вхідним та вихідним по відношенню до нього, що забезпечує неперервність результату репродукції. Простим прикладом, який пояснює загальну ідею, є квадрат, розділений на чотири частини, дві з яких чорні, а дві – білі, причому розташовані вони по діагоналі. Із таких квадратів можемо сконструювати шахову дошку, оскільки в ній в горизонтальному та вертикальному напрямках чорна клітина завжди межує з білою.

В сфері поведінки під “патерном” розуміють набір стереотипних поведінкових реакцій або послідовностей дій. В свою чергу стереотип – це стійке відношення до подій, що відбуваються, вироблене на основі порівняння їх з внутрішніми ідеалами [18, 19]. Отже, утворення патернів в діяльності тих чи інших колективів створює сприятливі умови для формування скриптів, що визначають поведінку їх членів.

Розрізнятимемо надалі два види поведінкових патернів: I-го та II-го роду.

Патерни I-го роду утворюються у великих соціальних групах і формують прийняте в них світосприйняття. Нагадаємо, що світосприйняття – це сукупність поглядів, оцінок, принципів та образних уявлень, що визначають найбільш загальне бачення, розуміння світу, місця в ньому людини, а також життєві позиції, програми поведінки, дій людей [19]. Світосприйняття надає діяльності людини цілеспрямований та організований зміст.

Патерни II-го роду виникають в малих соціальних групах і породжують (посилюють) відповідні інформаційні об'єкти.

Світосприйняття – сукупність поглядів, оцінок, принципів та образних уявлень, що визначають найбільш загальне бачення, розуміння світу, місця в ньому людини, а також – життєві позиції, програми поведінки, дій людей [19]. Світосприйняття надає людській діяльності організований, осмислений та цілеспрямований характер.

До інформаційного суспільства патерни II-го роду не дають суттєвого внеску в суспільні процеси через низький рівень комунікативних технологій. Але в інформаційному суспільстві ситуація змінюється, оскільки малі соціальні групи входять до складу великих, їх динаміка починає відігравати все більшу роль.

Одним із найбільш поширених, наскільки ми можемо судити, механізмів утворення поведінкових патернів є постійна обробка певним колективом інформаційних потоків, що мають стійкі тематичні регулярності [16, 17]. Постійне повторювання тих чи інших кліше в отримуваній інформації як правило веде до утворення відповідних шаблонів в діяльності тих, хто цю інформацію обробляє і змушений на неї реагувати.

Таким чином, в певних сферах суспільного життя патерни II-го роду починають домінувати, причому часто вони можуть породжувати конфлікти з патернами I-го роду.

І тут виникає серйозна проблема. Справа в тому, що традиційне право пов'язане з патернами I-го роду. Воно фіксує структуру комплексу патернів на дискурсивному рівні і на цьому ґрунті забезпечує можливість вироблення правил суспільного регулювання. Але патерни II-го роду не можуть бути інтегровані в правову систему через свою локальність (принаймні цього не досі сталося). Наявні правові системи не здатні регулювати конфлікти, породжені впливом поведінкових патернів у малих соціальних групах. Так, наприклад, будь-які спроби боротися стандартними правовими засобами з надзвичайно поширеним в нашому суспільстві явищем, відомим як “чорний піар”, ні до чого не призведуть. Наявність усталених патернів в поведінці груп політтехнологів, що повторюються від виборів до виборів, робить цю боротьбу ілюзорною, а тому – безперспективною.

Підкреслимо, справа не в тому, що суспільному регулюванню не піддається діяльність малих соціальних груп (що не відповідає дійсності), а в тому, що наявність в них поведінкових патернів може привести до формування (посилення) інформаційних об'єктів. Саме вони унеможливають таке регулювання, оскільки поведінка членів цих груп стає несумісною з дискурсом, в рамках якого формуються правові норми доінформаційного суспільства.

Висновки.

Таким чином, ми доходимо висновків про те, що правові системи не здатні регулювати конфлікти, породжені впливом поведінкових патернів у малих соціальних групах. Поведінкові патерни, які виникають в малих соціальних групах, становлять потенціальну загрозу для суспільно-політичної стабільності держави. А тому на часі необхідність перегляду основних засад правових систем, сформованих до початку переходу суспільства в стан інформаційного суспільства.

Вирішення цієї проблеми (а точніше – низки проблем) не може бути простим і потребує комплексного підходу за участю багатьох фахівців різного профілю.

Використана література

1. Рейнгольд Г. Умная толпа : новая социальная революция. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2006. – 416 с.
2. Информационные объекты. – Режим доступа : [//www.traditio-ru.org/wiki/%D0%A1%D0%9F%D0%B1%D0%A8%D0%A1:%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B](http://www.traditio-ru.org/wiki/%D0%A1%D0%9F%D0%B1%D0%A8%D0%A1:%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B)

0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%D1%8A%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%8B

3. А. Лазарчук, П. Лелик. Голем хочет жить. – Режим доступа : [//www.ivanstor.narod.ru/GOLEM.htm](http://www.ivanstor.narod.ru/GOLEM.htm)

4. С. Переслегин, Е. Переслегина. Общество и эволюция информационной сети. – Режим доступа : [//www.archipelag.ru/geoculture/geo/anthology/society/](http://www.archipelag.ru/geoculture/geo/anthology/society/)

5. С. Переслегин. Альтернативная история как истинная система. – Режим доступа : [//www.igstab.ru/materials/Pereslegin/Per_TrueHistory.htm](http://www.igstab.ru/materials/Pereslegin/Per_TrueHistory.htm)

6. С. Переслегин. Дружба мушкетеров при живых королях. – Режим доступа : [//www.igstab.ru/materials/black/Per_Mushket.htm](http://www.igstab.ru/materials/black/Per_Mushket.htm)

7. С. Переслегин. Словарь группы КБ. – Режим доступа : [//www.igstab.ru/materials/black/Per_Dictionary.htm#InfoObj](http://www.igstab.ru/materials/black/Per_Dictionary.htm#InfoObj)

8. Р. Исмаилов Структурный анализ информационных объектов. – Режим доступа : [//www.igstab.ru/materials/black/Ism_StructAnalysys.htm](http://www.igstab.ru/materials/black/Ism_StructAnalysys.htm)

9. Ф. Дельгадо, Р. Исмаилов. Краткая теория информобъектов. – Режим доступа : [//www.traditio-ru.org/wiki/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BF_%D0%94%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D1%8F%D0%B4%D0%BE,%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%98%D1%81%D0%BC%D0%B0%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2:%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%](http://www.traditio-ru.org/wiki/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%BF_%D0%94%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D1%8F%D0%B4%D0%BE,%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%98%D1%81%D0%BC%D0%B0%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B2:%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%)

10.Брайчевський С.М. Інформаційні потоки та інформаційні об'єкти // Права інформатика. – 2012. – № 2(34). – С. 79.

11. Gianna M. Del Corso, Antonio Gullí, Francesco Romani. Ranking a stream of news. Proceedings of the 14th international conference on World Wide Web. Chiba, Japan. – 2005. – P. 97-106.

12. Department of Defense Trusted Computer System Evaluation Criteria - DoD, 1985.

13. Handbook for the Computer Security Certification of Trusted Systems - NRL Technical Memorandum 5540:062A, 12 Feb. 1996.

14. A Guide to Understanding Covert Channel Analysis of Trusted Systems, NCSC-TG-030, ver. 1 - National Computer Security Center, 1993.

15. А.А. Грушо. Теоретические основы защиты информации / А.А. Грушо, Е.Е. Тимонина. – М. : Агентство “Яхтсмен”, 1996.

16.Брайчевський С.М., Ландэ Д.В. Современные информационные потоки: актуальная проблематика // Научно-техническая информация. – Сер. 1. – М., 2005. – № 11. – С. 21-33.

17.Д.В. Ландэ, А.А. Снарский, С.М. Брайчевский, А.Т. Дармохвал. Моделирование динамики новостных текстовых потоков. – Интернет-математика 2007 : сб. работ участников конкурса. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2007. – С. 98-107.

18.Судаков К.В. Динамические стереотипы или информационные отпечатки действительности / К.В. Судаков. – М. : ПЕР СЭ, 2002.

19.Фролов И.Т. Введение в философию. – Режим доступа : [//www.philosophy.mipt.ru/textbooks/frolovintro](http://www.philosophy.mipt.ru/textbooks/frolovintro)

Рецензент: Фурашев В.М., к.т.н., с.н.с., доцент.

~~~~~ * * * ~~~~~